

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

ІВАНЮК ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.1(477):378.4(477)(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФІЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО ЦІЛІСНОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук, доцент
Франчук Тетяна Йосипівна,
Кам'янець-Подільський педагогічний університет
імені Івана Огієнка,
доцент кафедри педагогіки дошкільної,
початкової, середньої і вищої освіти та управління
навчальним закладом.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник
Васьківська Галина Олексіївна,
Інститут педагогіки НАПН України, завідувач
відділу дидактики;

кандидат педагогічних наук
Жукова Алла Георгіївна,
Гімназія міжнародних відносин № 323
м. Києва, директор.

Захист відбудеться 29 червня 2017 року о 16.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, к. 418.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д).

Автореферат розісланий 29 травня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Онопрієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Цілісність освітнього простору на сучасному етапі соціально-економічного розвитку не мислиться без інноваційності як ознаки глобалізованого світу. За своєю сутністю поняття «цілісність освітнього простору» є своєрідним динамічним феноменом, відтак, потребує всебічного вивчення, аналізу й прогнозування його розвитку. У контексті формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу цільовий, змістовий та процесуальний рівні потребують багатовекторних комплексних досліджень, адже триває процес реформування освіти.

Профільне спрямування загальноосвітніх навчальних закладів уже тривалий час розглядається на державному рівні і знайшло своє відображення у низці законодавчих актів, серед яких: Національна доктрина розвитку освіти (2002); Закон України «Про освіту» (1991; зі змінами 2004); Закон України «Про загальну середню освіту» (2009; зі змінами 2013); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття» (1994); Концептуальні засади реформування середньої школи (Нова українська школа) (2016); Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011); Концепція загальної середньої освіти: 12-річна школа (2001); Концепція профільного навчання у старшій школі (2013); Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості (1996); Рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи (2002); Положення про загальноосвітній навчальний заклад (2000) та ін.

Отже, проблему забезпечення цілісності освітнього простору можна визначити як ключову в контексті модернізації системи освіти, у тому числі загальноосвітніх навчальних закладів, покликаних якісно здійснювати допрофільну підготовку і профільне навчання учнівської молоді.

Цілісність освітнього простору як система має бути забезпечена: а) узгодженою взаємодією її складових; б) чіткою визначеністю кінцевого освітнього результату, за якого формуватимуться ключові компетентності випускника і для ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії у профільно орієнтованому освітньому середовищі загальноосвітнього навчального закладу, і для подальшого навчання з метою здобуття обраної професії, і, з рештою, – для забезпечення процесу життєдіяльності загалом; в) створенням максимально сприятливих психолого-педагогічних умов для засвоєння знань, формування ключових компетентностей, розвитку, саморозвитку й самореалізації особистості майбутнього випускника старшої школи.

Вивченню інноваційних тенденцій розвитку освіти, інтеграційних, системотвірних процесів у навчальній діяльності, в освіті в цілому, присвячено значну кількість наукових праць провідних вітчизняних дослідників – В. Андрущенко, Вол. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, О. Савченко, та ін. Проблеми цілеспрямованості та системності формування освітнього середовища, освітнього простору порушуються у дослідження І. Беха, Н. Гонтаровської, А. Жукової, І. Кадієвської, Н. Касярум, О. Смолінської, Н. Разіної, Ю. Мануйлова, О. Савченко, Л. Сохань, О. Сухомлинської, А. Цимбалару, В. Ясвіна

та ін. Управлінські аспекти проблеми знайшли відображення у працях Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушки, Л. Кравченко, В. Маслов, С. Ніколаєнко, В. Олійник, Н. Островерхової, В. Пікельної та ін.

У працях Г. Васківської, Л. Кротовської, Ю. Куриш, І. Лікарчук, Г. Терещук, А. Самодрин, І. Яремко та ін. охоплено широкий спектр проблем, пов'язаних з модернізацією освіти, оновленням її змісту, форм, методів і навчальних технологій, що сприяють формуванню профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. У цих роботах наголошується на важливості розроблення теоретико-методичних моделей забезпечення системності інноваційних змін, структурованості та упровадження їх у практику сучасної української школи.

Дослідження спрямоване на розв'язання суперечностей між:

– традиційною інформаційно-репродуктивною системою навчання і вимогами щодо розвитку ключових компетентностей учня, здатного до самоактуалізації, саморозвитку, самоосвіти, свідомого вибору свого професійного шляху;

– завданнями реалізації моделі «Випускник», визначеної Концептуальними засадами реформування середньої школи (Нова українська школа), і дидактико-методичним, кадровим, матеріально-технічним забезпеченням сучасного загальноосвітнього навчального закладу для ефективного розвитку профільно орієнтованого навчального середовища.

Актуальність теми дослідження та необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за темою «Теоретико-методичне обґрунтування оптимізації навчально-виховного процесу учнівської молоді» (державний реєстраційний № 0113U004348). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (витяг з протоколу № 1 від 28 січня 2016 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології (витяг з протоколу № 4 від 26 квітня 2016 року).

Мета дослідження полягає у визначенні і обґрунтуванні організаційно-дидактичних умов формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи формування профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

2. Обґрунтувати функції та базові компетенції вчителів, керівників як суб'єктів формування освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

3. Визначити критерії цілісності профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

4. Розробити та експериментально перевірити структурно-функціональну модель розвитку профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу.

Предмет дослідження – організаційно-дидактичні умови формування профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: сучасні положення філософії та методології освіти, тенденції розвитку освіти в Україні (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Огнев'юк та ін.); дидактичні аспекти освітньої діяльності (Вол. Бондар, Г. Васківська, І. Малафіїк, О. Пометун та ін.); концепції забезпечення неперервності освіти впродовж життя (Л. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Кравченко, С. Сисоєва та ін.); закономірності впливу освітнього середовища на розвиток особистості як суб'єкта освітньої діяльності (Н. Гонтаровська, О. Дмитрієва, А. Жукова, М. Ісаєва, І. Кадієвська, Н. Касярум, Л. Кротовська, А. Макаренко, Н. Разіна, О. Смолінська); концептуальні позиції щодо управлінської складової формування освітнього простору (Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, Л. Кравченко, В. Маслов, В. Пікельна та ін.); теоретичні основи формування профільно орієнтованої освітньої системи (Ю. Куриш, І. Лікарчук, Л. Кротовська, А. Самодрин, Г. Терещук, І. Яремко та ін.).

Методи дослідження: *загальнонаукові* – теоретичний аналіз, синтез, порівняння, моделювання, абстрагування, систематизація, узагальнення (застосовано для з'ясувати сутності цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, його структурної організації, основних характеристик, а також для розроблення та обґрунтування структурно-функціональної моделі формування та розвитку цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; *емпіричні* (анкетування, тестування, інтерв'ювання, дослідницька бесіда, педагогічне спостереження, метод експертних оцінок, узагальнення незалежних характеристик) – з метою діагностики рівня сформованості цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу за базовими критеріями якості; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) – для перевірки ефективності розробленої структурно-функціональної моделі формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; *методи математичної статистики* – для обробки та систематизації результатів емпіричних даних, встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами, окремими тенденціями.

Організація дослідження. Дослідження проводилось поетапно упродовж 2011–2016 років.

І етап – аналітико-проектувальний (2011–2012): на основі опрацьованих літературних джерел з'ясовано базові вихідні положення дослідження; обґрунтовано сутність проблеми, уточнено ключові поняття дослідження, визначено об'єкт, предмет дослідження, мету і завдання. Розроблено загальну концепцію

теоретичного та експериментального дослідження, його план, а також основні положення дисертації.

II етап – теоретико-модельовальний (2012–2013): здійснено діагностику рівня сформованості профільно орієнтованого цілісного освітнього простору за визначеними параметрами, узагальнено результати констатувального експерименту. Розроблено й теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування профільно орієнтованого освітнього простору навчального закладу, визначено змістово-технологічні основи її реалізації.

III етап формувальний (2013–2014): апробовано структурно-функціональну модель формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. Застосовано розроблений комплект змістово-технологічного забезпечення. Використано загальні методичні рекомендації задля підвищення ефективності навчальної діяльності учнів, формування профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу, управління процесом.

IV етап – контрольньо-узагальнювальний (2014–2016): проведено діагностування й проаналізовано результати експериментального навчання за визначеними показниками ефективності реалізації моделі формування профільно орієнтованого освітнього простору, з'ясовано ефективність навчання у процесі формувального експерименту, реалізованого на основі розробленої структурно-функціональної моделі, узагальнено отримані результати, визначено проблеми, що у перспективі потребують свого розв'язання.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі загальноосвітніх навчальних закладів України, зокрема Тернопільського правового ліцею №2, Лисичанського багатопрофільного ліцею, Рівненського економіко-правового ліцею. Експериментальним дослідженням було охоплено 355 учнів (з них: 250 з контрольних та 105 з експериментальних класів), а також 134 (з них: 73 – експериментальних класів, 61 – контрольних) вчителі загальноосвітніх навчальних закладів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають в тому, що:

– *уперше*: обґрунтовано сутність цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; розроблено та науково обґрунтовано його структурно-функціональну модель на основі базових цінностей та системотвірних позицій загальноосвітнього навчального закладу, інтеграції концептуально-цільової, інформаційно-методичної, змістово-технологічної, організаційно-управлінської основи розвитку загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням його профілю; визначено критерії та параметри діагностування рівня цілісності профільно орієнтованого освітнього простору; розроблено комплекс організаційно-дидактичних умов, що забезпечують ефективність формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу, а саме: розвиток профільно спрямованої взаємодії суб'єктів навчальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, забезпечення сприятливого мікроклімату в колективі; забезпечення перманентного підвищення професійної компетентності учителів за технологіями інноваційної освіти; формування цілісного освітнього простору з тенденцією переходу від

управління до самоуправління в усіх сегментах освітньої діяльності; посилення суб'єктності позиції керівників, учителів, учнів у визначенні та коригуванні цілей, цінностей, змісту, технологічного забезпечення, діагностики якості навчального процесу, профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу;

– *удосконалено* зміст та технологічні основи розвитку навчальних профільно спрямованих компетентностей учнів, що реалізовано в розроблених навчальних програмах з курсу профільних дисциплін, у програмі підвищення професійно-методичної компетентності вчителів;

– *уточнено* сутність поняття «цілісний профільно орієнтований освітній простір» як соціокультурного педагогічного феномена, принципи його формування (концептуальності формування та розвитку освітнього простору на основі цінностей профільного навчання; забезпечення цілеспрямованості та ефективності взаємодії суб'єктів освітньої діяльності; забезпечення мобільної мотиваційної основи для всіх учасників освітнього простору; орієнтації освітнього простору на формування умов оптимальних для особистісного розвитку, саморозвитку старшокласників);

– *набули подальшого розвитку* концепція, навчальні програми, технологія та система діагностики формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; набули розвитку програма і зміст підвищення професійно-методичної компетенції учителів

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається удосконаленням навчально-методичних комплексів для формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; розробленими методичними рекомендаціями, сформованим комплектом (програми, розроблення уроків, сценарії заходів для позаурочної діяльності тощо), інструктивно-методичними матеріалами для здійснення оптимізації системи формування цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Отримані та теоретично обґрунтовані результати дослідження впроваджено у практику навчальних закладів, про що свідчать довідки та протоколи: Міністерства освіти і науки України (довідка № 2, 2-78 від 16 січня 2017 року), Лисичанського багатопрофільного ліцею (протокол педагогічної ради № 6 від 26 січня 2015 року), Рівненського економіко-правового ліцею (протокол педагогічної ради № 16 від 30 жовтня 2015 року), Тернопільського правового ліцею № 2 (довідка № 36 від 29.04.2016).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечено методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, системним підходом до організації дослідження, комплексом адекватних методів дослідження, відповідністю об'єкта та предмета меті й завданням роботи, аналітичним підходом до опрацювання літературних джерел, а також системою експериментальної перевірки розробленої моделі, репрезентативністю вибірки експериментальних та контрольних груп, кількісним і якісним аналізом отриманих емпіричних даних.

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях полягає у створенні концепції проекту представлення досвіду правознавчого ліцею, описі загальних теоретико-практичних засад його функціонування [6; 7]; обґрунтуванні

сутності наукової роботи у профільній школі, форм та методів її практичної реалізації [15]; у визначенні інноваційних методів та прийомів формування національно-патріотичної свідомості школярів, особливостей їх змістово-технологічного забезпечення [17].

Апробація результатів дослідження здійснювалася за безпосередньої участі автора в експериментальній роботі, а також шляхом публікацій матеріалів дослідження й оприлюднення його результатів на конференціях, науково-практичних семінарах, «круглих столах» тощо. Основні положення дисертації повідомлялися й обговорювалися на: *закордонних науково-практичних конференціях*: «Формування правосвідомості школярів в системі захисту прав людини. Скорботна пам'ять Голокосту» (Ізраїль, 2015), «Поддержка демократической культуры в школах стран Восточного Партнерства» (Страсбург, 2016); *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей» (Тернопіль, 2014); «Тарас Шевченко в контексті світової культури» (Тернопіль, 2014); V міжнародна науково-методична конференція з медіаграмотності «Практична медіа грамотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (Київ, 2017); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Інноваційний підхід в управлінні навчальними закладами» (Житомир, 2014); «Вшанування 200-річчя Великого Кобзаря» (Тернопіль, 2014); «Функції внутрішньошкільного управління в період профілізації» (Тернопіль, 2015); «Роль національно-патріотичного виховання в системі формування правосвідомості школярів» (Рівне, 2015); *конференціях локального рівня*: звітні наукові конференції викладачів, докторантів і аспірантів (Кам'янець-Подільський, 2013, 2015, 2016); *семінарах різних рівнів*: «Формування правосвідомості засобами творчої діяльності вчителя» (Тернопіль, 2013); «Профорієнтаційна робота у профільній школі» (Тернопіль, 2014); «Організація допрофільної підготовки» (Тернопіль, 2014); «Документ, який пережив століття. Історія, право, сучасність» (Артемівськ, 2015; *всеукраїнський рівень*); «Рівність заради демократії» (Тернопіль, 2015); «Права людини понад усе» (Тернопіль, 2015); «Підліток і закон» (Тернопіль, 2015); «Актуальні питання економічної освіти: досвід, потенціал, перспективи» (Тернопіль, 2015); «Актуальні проблеми в системі освіти: ЗНЗ – доуніверситетська підготовка – ВНЗ» (Київ, 2016; *міжрегіональний рівень*); «Освітній простір XXI: реалії, новації, перспективи» (Тернопіль, 2017).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 18 публікаціях, із них: 4 – статті у наукових фахових виданнях України; 1 – у виданні іншої держави.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (238 найменувань, із них – 41 іноземними мовами). Повний обсяг дисертації становить 242 сторінки; у т.ч.: обсяг основного тексту – 177 сторінок; 35 додатків на 53 сторінках; рисунків – 9, таблиць – 21.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічні основи, методи дослідження. Розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, а також подано інформацію про їх апробацію та упровадження.

У *першому розділі* – **«Формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору як наукова проблема»** – на основі аналізу літератури з психологічної і педагогічної галузей науки з'ясовано сутність цілісного освітнього простору як соціокультурного, педагогічного феномена та теоретичні засади його формування; подано результати дослідження проблеми суб'єктності як провідного чинника формування цілісності освітнього простору, що забезпечує ефективність профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

У проаналізованих джерелах (Н. Гонтаровська, О. Дмитрієва, А. Жукова, М. Ісаєва, І. Кадієвська, Н. Касярум, А. Каташов, О. Смолінська та ін.) цілісність освітнього простору розглядається як умова становлення, розвитку і самореалізації особистості, ґрунтована на компетентнісній основі і відповідній суб'єкт-суб'єктній взаємодії за особистісно орієнтованих технології реалізації навчально-виховного процесу.

Цілісність профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу як системи є результатом узгодженої взаємодії складових цієї системи, що уможливорює: актуалізацію механізмів саморозвитку відповідних складових; успішне досягнення кінцевого освітнього результату – формування компетентного випускника, здатного в подальшому набувати компетенції за обраним профілем навчання (профільні компетенції); забезпечення суб'єктності учасників освітньої діяльності; формування позитивної атмосфери, сприятливого психологічного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі.

Виокремлено характеристики цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, що вказують на його сутність як феномена, як складного утворення, в якому функціонують різнорівневі та різнотипні підсистеми, узалеженні від взаємозв'язків, що детермінуються інноваційними освітніми процесами. Цілісний профільно орієнтований освітній простір є моделлю соціокультурного, педагогічного простору, за якого забезпечується інтеграція діяльності його суб'єктів. Означений простір детермінується наявністю структурованої системи педагогічних чинників, що сприяють розвитку та саморозвитку освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу відповідно до концепції його розвитку і профільної спрямованості. Перманентність та цілеспрямованість взаємодії суб'єктів такої освітньої системи орієнтує її на самоудосконалення. Органічне поєднання чинних (для всіх учасників педагогічного процесу) освітніх стандартів у процесі їх реалізації спрямовує допрофільну підготовку і профільне навчання учнів врахування реальних умов саморозвитку, самоактуалізації, реалізації творчого потенціалу як учителів, так і учнів. За головний критерій узято якість формування сприятливих умов профільно орієнтованого освітнього простору для навчальної діяльності, самореалізації всіх суб'єктів освітньої системи загальноосвітнього навчального закладу.

На основі дидактичної та організаційно-управлінської складових формування цілісного освітнього простору сучасної української школи (Вол. Бондар, Г. Васьківська, Л. Ващенко, Г. Єльнікова, В. Огнев'юк, О. Пошетун, О. Савченко та ін.) виокремлюються процеси та умови, які пріоритетно визначають ефективність освітньої діяльності за реалізації технології компетентнісної освіти.

Забезпечення модернізації освітньої системи, перехід її у якісно новий стан зумовлює актуалізацію моніторингу навчальних досягнень учнів за критеріями сформованості компетентностей, що визначають рівні профільної спрямованості учнів і освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. Забезпечення узгодженої взаємодії суб'єктів профільно орієнтованої освітньої системи загальноосвітнього навчального закладу сприяє підтримці ефективності її функціонування та програмування перспектив розвитку, а також удосконаленню профільно орієнтованого освітнього простору, за якого формується інтегрований зміст навчальної діяльності відповідного профілю з високим соціокультурним, життєтворчим потенціалом. Постійна оптимізація процесів суб'єкт-суб'єктної взаємодії є основою збагачення позитивного мікроклімату освітнього процесу соціокультурними та особистісними цінностями, що сприяє соціалізації особистості учнів, а також підвищенню ефективності співдіяльності суб'єктів за реалізації спільних цілей у процесі модернізації загальноосвітніх навчальних закладів з певним профільним спрямуванням навчання.

Організаційно-управлінську компетентність у контексті досліджуваної проблеми визначено як своєрідне інтегральне утворення (професійно цінні знання, вміння, особистісні якості), сформоване на основі «Я-концепції», що обумовлює здатність керівника, вчителів до ухвалення як стратегічних, так і тактичних рішень відповідно до цілей та концепції розвитку загальноосвітнього навчального закладу, що цілеспрямовано формує профільно орієнтований цілісний освітній простір.

Теоретичними основами формування профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу обумовлюються відповідні блоки: концептуально-цільовий, інформаційно-методичний, змістово-технологічний, організаційно-управлінський. Уточнено й адаптовано до особливостей формування цілісного освітнього профільно орієнтованого простору загальноосвітнього навчального закладу низку принципів: принцип концептуальності формування та розвитку освітнього простору на основі цінностей профільного навчання; принцип забезпечення цілеспрямованості та ефективності взаємодії суб'єктів освітньої діяльності; принцип забезпечення мобільної мотиваційної основи для всіх учасників освітнього простору; принцип орієнтації освітнього простору на формування умов, оптимальних для особистісного розвитку, саморозвитку старшокласників.

З огляду на зазначене окреслено загальні підходи до структурування продуктивного освітнього простору (інноваційного за рівнем), а також схарактеризована логіка його розвитку.

У *другому розділі* – **«Організаційно-дидактичні аспекти формування цілісного освітнього простору профільного навчання»** – обґрунтовуються критерії та параметри формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору, розкривається розроблена структурно-функціональна модель його розвитку, а також визначаються організаційно-дидактичні умови забезпечення

ефективності розвитку профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Зважаючи на те, що феномен цілісного освітнього простору є досить складним і поліфункціональним, розроблялися блоки показників ефективності, які мають високий інтегровальний потенціал і найбільшою мірою визначають якість освітніх послуг, інтегрально – якість функціонування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору. Доведено, що рівень цілісного освітнього простору можна визначати через діагностику зазначених блоків діяльності, які дають можливість не лише оцінити продуктивність освітньої системи, а й отримати такі характеристики, що дадуть можливість комплексно її проаналізувати, визначити вагомі досягнення та найбільш проблемні зони задля забезпечення ефективності проектування наступного етапу її розвитку. Рівень (загальноосвітній та профільний) навчальних досягнень учнів діагностувався за окремим блоком показників, виходячи з традиційної 12-бальної системи оцінювання.

На основі сутності, структурної організації, базових показників якості освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу з профільним спрямуванням навчання розроблено структурно-функціональну модель його розвитку. За логікою поетапного розвитку освітньої системи виокремлено складові, які реалізують функції системотвірних на відповідних етапах діяльності: *цільова* – формування блоку цінностей, цілей, проектування основи їх реалізації у загальноосвітньому навчальному закладі; *процесуальна* – адекватна організація педагогічного процесу, формування реальних компетенцій педагогів, інших суб'єктів освітньої системи на основних теоретичних засад інноваційної, компетентнісної освіти; модернізація змісту, добір адекватних технологій його реалізації, що детермінує необхідність інтеграції змісту навчальних предметів, забезпечує формування загальноосвітніх та профільно спрямованих компетентностей учнів, об'єднуючи всі навчальні предмети навколо реалізації визначених у загальноосвітньому навчальному закладі профілів і відповідних цілей навчання з використанням позашкільних форм роботи; *діагностична* – контрольна-аналітична діяльність з визначення загальної результативності формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Логіка формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору з відповідним змістово-технологічним наповненням складових унаочнюється у розробленій структурно-функціональній моделі (рис.1).

Отож, проектування моделі реалізує логіку інтеріоризації концепції та проекту розвитку профільно орієнтованого освітнього простору у всі види, форми та методи організації навчального процесу, діяльності загальноосвітнього навчального закладу загалом, що в комплексі забезпечує модернізацію функціонування навчального закладу як профільно орієнтованої освітньої системи, що розвивається за інноваційних технологій.

Особливого значення в моделі набувають організаційно-дидактичні умови як комплекс системотвірних зовнішніх параметрів та внутрішніх чинників, які визначають ефективність організаційно-дидактичної складової діяльності загальноосвітнього навчального закладу, формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, забезпечуючи продуктивну взаємодію всіх

суб'єктів навчально-виховного процесу і спрямовуючи їх зусилля на розвиток освітньої системи за стандартами компетентнісної освіти. Умови ефективного формування профільно орієнтованого освітнього простору: розвиток профільно спрямованої взаємодії суб'єктів навчальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, забезпечення сприятливого мікроклімату в колективі; забезпечення перманентного підвищення професійної компетентності учителів за технологіями інноваційної освіти; формування цілісного освітнього простору з тенденцією переходу від управління до самоуправління у всіх сегментах освітньої діяльності; посилення суб'єктності позиції керівників, учителів, учнів у визначенні та коригуванні цілей, цінностей, змісту, технологічного забезпечення, діагностики якості навчального процесу, профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Концепцію експериментального дослідження розроблено відповідно до теоретичних основ формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу, з урахуванням структурно-функціональної моделі його розвитку, а також визначених організаційно-дидактичних умов змістово-технологічного забезпечення навчально-виховного процесу. Розроблено програму експериментального дослідження (вибір об'єктів дослідження, розподіл на контрольні та експериментальні групи на основі вибірки, формування комплексу методик статистичної обробки отриманих результатів). Визначено комплекс процедур щодо методичного забезпечення підготовки та проведення експерименту: формування комплекту експериментальних матеріалів (анкети, тести, завдання для діагностики, програми спостережень), комплексу методів фіксації та обробки результатів експерименту, тиражування матеріалів для практичного використання.

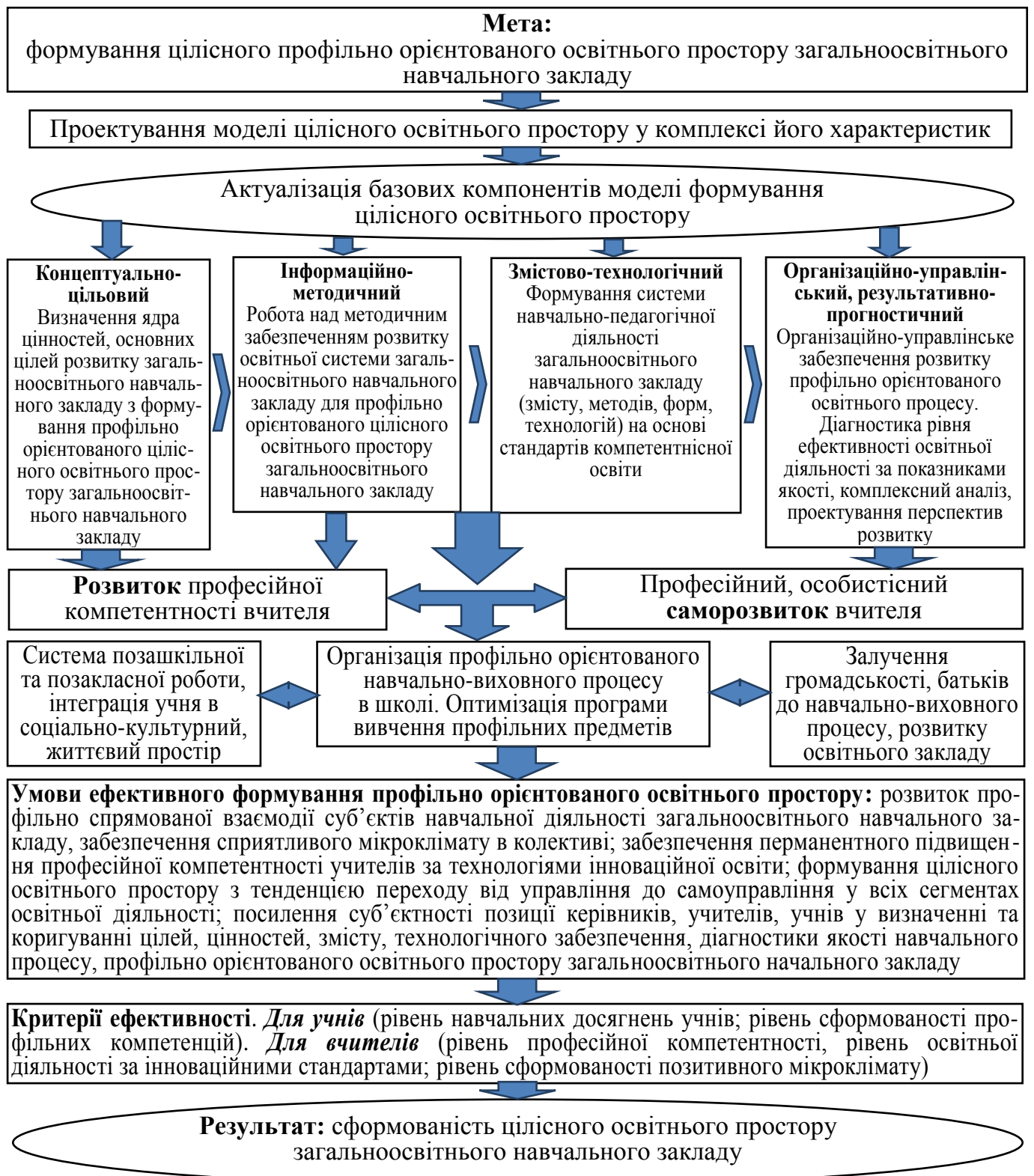

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку цілісного профільно орієнтованого освітнього простору навчального закладу
У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності реалізації моделі формування профільно орієнтованого цілісного освітнього

простору загальноосвітнього навчального закладу» – схарактеризовано зміст експериментального навчання, виявлено та обґрунтовано рівень його результативності.

У ході реалізації констатувального етапу педагогічного експерименту здійснено діагностику рівня сформованості загальноосвітніх та профільно спрямованих компетентностей учнів, рівень сформованості цілісного профільно орієнтованого освітнього простору за базовими показниками якості. За результатами констатувального етапу експерименту виявлено, що найбільша частина учасників експерименту демонструє задовільні та достатні показники навчальних, профільно спрямованих компетентностей (від 36,9 до 50,6% учнів показали задовільний рівень сформованості мислення в процесі розв'язання проблемних задач правознавчого характеру, від 34,3 до 37,2% учнів – задовільний рівень правосвідомості). Результати досліджень за критеріями «мотивація до саморозвитку» свідчать про те, що найбільша кількість учнів показали достатній рівень (від 46,1 до 49,7%). За критерієм «пізнавальний інтерес, здатність до ефективної навчальної праці», відповідно, – 40,2–41,3%. Слід зазначити, що ці показники тісно корелюють між собою та з показниками результатів дослідження рівня правознавчих компетентностей. Цей факт обумовлений рівноцінним впливом наявності або відсутності (низького рівня сформованості) цілісного освітнього простору на ці аспекти навчальної діяльності. Дослідження за критерієм «рівень творчої діяльності» виявило вищі результати (високий – 19,7–23,0%; достатній – від 36,8 до 35,9%; задовільний – від 22,0 до 18,8%), що пояснюється як високим потенціалом творчого розвитку учнів, так і орієнтацію їх на творчість як на вищий рівень навчальних досягнень за 12-бальною системою оцінювання. Отож, застосування діагностичного інструментарію (анкети, тести, педагогічне спостереження, контрольні завдання) дало змогу з'ясувати, що рівень сформованості цілісного профільно орієнтованого освітнього простору є недостатнім, тобто таким, що не забезпечує високий рівень профільно спрямованих компетентностей учнів, не сприяє переходу загальноосвітнього навчального закладу на інноваційні, компетентнісні технології реалізації навчально-виховного процесу.

Система експериментального навчання забезпечила комплексний підхід до формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору. Зокрема, було забезпечено інтеграцію: концептуально-цільової складової як детермінанти стратегії і тактики розвитку освітньої системи загальноосвітнього навчального закладу з формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу; інформаційно-методичної – як системи попередньої підготовки інформаційних, методичних матеріалів для модернізації освітньої діяльності; змістово-технологічної – як такої, що проектувала зміни у змісті освітньої діяльності, у технологіях організації навчально-виховного процесу. Проводилася системна робота з підвищення рівня компетентностей учителів в умовах реалізації профільного навчання з огляду на інноваційність освіти, оновлення педагогічної практики, що позитивно вплинуло на функціонування загальноосвітніх навчальних закладів і формування в них профільно орієнтованого цілісного освітнього простору.

Зазначені підходи реалізувалися через блок профільних предметів, систему позаурочної роботи, а також співпрацю з позашкільними установами та організаціями. Використовувалася система форм і методів навчально-виховної діяльності з домінуванням інтерактивності та особистісної орієнтованості.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивні зміни за всіма критеріями загальноосвітніх і профільно спрямованих компетентностей учнів.

Таблиця 1

Кількісний розподіл учнів експериментальних та контрольних груп (у %) за критеріями та рівнями профільно спрямованих компетентностей

Показники	ПРОФІЛЬНО СПРЯМОВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ								
	Контрольні класи (у %)				Експериментальні класи (у %)				
	К1	К2	К3	К4	Е1	Е2	Е3	Е4	
Рівні									
Високий	9,20	9,60	11,00	8,80	14,60	14,40	14,00	13,70	
Достатній	46,20	47,00	41,70	40,30	59,20	61,60	58,50	56,80	
Задовільний	36,50	34,70	35,80	42,00	20,10	18,50	21,60	22,90	
Низький	8,10	8,70	11,50	8,90	6,10	5,5%	5,90	6,60	
Усього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Стосовно діагностики рівня сформованості цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, то слід відзначити, що за всіма критеріями спостерігається позитивна динаміка нарощування якісних показників в експериментальних групах, що вказує на позитивний вплив системи експериментального навчання, його комплексність, орієнтованість на позиції, що мають статус системотвірних. У табл. 2 подано узагальнені результати, які обраховувалися як середньостатистичні показники рівня сформованості освітнього простору за визначеними блоками критеріїв.

Таблиця 2

Кількісний розподіл експериментальних і контрольних загальноосвітніх навчальних закладів (у %) за критеріями та рівнями сформованості профільно орієнтованого цілісного освітнього простору

КРИТЕРІЇ	ЕТАП ЕКСПЕРИМЕНТУ	РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФІЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО ЦІЛІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЗНЗ		ЗНЗ		ЗНЗ		ЗНЗ	
		К	Е	К	Е	К	Е	К	Е
Концептуально-цільовий	Конст.	–	–	–	–	15,8	14,9	84,2	84,7
	Форм.	–	–	–	17,7	16,5	20,0	86,2	63,6
Інформаційно-методичний	Конст.	14,0	14,3	19,7	20,7	22,3	21,8	46,1	46,8
	Форм.	14,6	22,3	20,8	29,5	22,7	17,0	45,2	31,4
Змістово-технологічний	Конст.	17,0	18,1	24,0	25,0	24,0	23,0	40,0	40,0
	Форм.	18,7	26,8	20,3	31,4	24,1	14,8	36,9	27,0
Організаційно-управлінський	Конст.	12,5	11,5	16,5	16,5	23,0	23,1	50,1	50,1
	Форм.	13,0	17,5	17,9	31,5	22,7	22,4	46,4	30,7

У дисертації подається інформація, що конкретизує показники за вказаним комплексом критеріїв. Так, концептуально-цільовий базис формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального

закладу на констатувальному етапі експерименту є малоефективним: більшою мірою він формально існує (концепція та програма розвитку загальноосвітнього навчального закладу) і не є інтегрувальним чинником такої освітньої системи, тим більше профільно орієнтованого цілісного освітнього простору. Що стосується дослідження за критеріями «сформованість концепції інноваційного розвитку профільної освітньої системи» (8,9–9,3% для задовільного рівня) та «об'єднання суб'єктів освітньої системи навколо спільних цілей» (8,2–9% – задовільний), то практично нульові показники високого та достатнього рівнів вказують на відсутність концептуального базису розвитку ЗНЗ та плану переходу на інноваційну компетентнісну систему реалізації профільного навчання засобами профільно орієнтованого цілісного освітнього простору. Діагностика компетентностей учителів, їх здатності до професійного саморозвитку, які свідчать отримані результати, показала: більшість учителів працюють за інформаційно-репродуктивними технологіями, а рівень сформованості теоретико-практичної готовності до переходу на компетентнісну модель реалізації навчально-виховного процесу, його змістово-технологічне забезпечення є недостатніми. Якісні показники організаційно-управлінської діяльності також становлять низький рівень. Відсоткові показники рівня «високий» за обома критеріями знаходяться на рівні 12,0–14,0%. Це зумовлено домінуванням інформаційно-репродуктивної системи навчання, пріоритетністю стандартизованих моделей організації навчально-виховної діяльності (а відтак, і суб'єкт-суб'єктної взаємодії), директивно-адміністративними чинниками у системі управління загальноосвітніми навчальними закладами.

Слід зазначити, що в процесі експериментальної роботи намітилась позитивна динаміка за критеріями сформованості концептуально-цільової основи розвитку освітньої системи загальноосвітнього навчального закладу у процесі формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору (збільшення задовільного рівня з 20,0 до 29,2%). Відчутну динаміку зростання показників зумовила робота з визначення системотвірних цілей розвитку ЗНЗ на основі формування концепції інноваційної реалізації профільного навчання (з 9,3 до 29,2%). Також підвищилися результати за інформаційно-розвивальним блоком показників. Так, за критерієм «ефективність навчально-виховного процесу» фіксується збільшення показників з 21,0% до 31,4%. За критерієм «мотивованість до інноваційної діяльності, професійного росту» – з 25,0 до 29,1%. За критерієм «суб'єктність позиції у процесі формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу» – з 16,0% до 28,0%. Отримані результати свідчать про високий рівень взаємозалежності складових, на що вказує практично рівнозначність усіх критеріїв за пріоритетністю, а відтак, і необхідність комплексного підходу до формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. У результаті експериментальної роботи зі створення такого простору з'явилися відсоткові показники (порівняно з констатувальним етапом експерименту) рівня «достатній». Загальноосвітні навчальні заклади вийшли на зазначений рівень сформованості за показниками (відповідно від 14,6 до 21,0%). Така сама динаміка зростання фіксується і за іншими показниками рівня сформованості профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Результати експерименту піддано кількісному та якісному аналізу із застосуванням статистичного показника χ^2 – критерію однорідності, показники контрольного експерименту порівнювалися з показниками констатувального за аналогічними критеріями.

Загалом, результати експерименту інтегрально показали, що експериментальна програма розвитку профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу, сформована на коректних теоретико-методичних засадах, отримала в процесі формування експерименту адекватне змістово-технологічне забезпечення. Апробація і впровадження відбувалися з дотриманням відповідних педагогічних, організаційно-дидактичних умов.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми дослідження й отримані результати експериментальної роботи дали підстави для формулювання висновків.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове розв'язання проблеми формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього закладу через обґрунтування відповідної структурно-функціональної моделі, змістово-технологічне забезпечення та організаційно-дидактичні умови її ефективної реалізації.

1. З'ясовано сутність цілісності освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу як соціокультурного, педагогічного феномена. Схарактеризовано теоретичні засади його формування, за яких забезпечується ефективність профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Цілісність профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу як системи є результатом узгодженої взаємодії складових цієї системи, що уможливорює: актуалізацію механізмів саморозвитку відповідних складових; успішне досягнення кінцевого освітнього результату – формування компетентного випускника, здатного в подальшому набувати компетенції за обраним профілем навчання (профільні компетенції); забезпечення суб'єктності учасників освітньої діяльності; формування позитивної атмосфери, сприятливого психологічного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі.

Виокремлено характеристики цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, що вказують на його феноменальну сутність як складного утворення, в якому функціонують різнорівневі та різнотипні підсистеми, узалежені від взаємозв'язків, що детермінуються інноваційними освітніми процесами. Цілісний профільно орієнтований освітній простір є моделлю соціокультурного, педагогічного простору, за якого забезпечується інтеграція діяльності його суб'єктів. Означений простір детермінується наявністю структурованої системи педагогічних чинників, що сприяють розвитку та саморозвитку освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу відповідно до концепції його розвитку і профільної спрямованості.

Теоретичними основами формування профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу обумовлюються відповідні блоки: концептуально-цільовий, інформаційно-методичний, змістово-технологічний,

організаційно-управлінський. Уточнено й адаптовано до особливостей формування цілісного освітнього профільно орієнтованого простору загальноосвітнього навчального закладу низку принципів: принцип концептуальності формування та розвитку освітнього простору на основі цінностей профільного навчання; принцип забезпечення цілеспрямованості та ефективності взаємодії суб'єктів освітньої діяльності; принцип забезпечення мобільної мотиваційної основи для всіх учасників освітнього простору; принцип орієнтації освітнього простору на формування умов, оптимальних для особистісного розвитку, саморозвитку старшокласників.

2. Встановлено, що базові компетенції вчителів, керівників як суб'єктів формування освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу детермінуються, з одного боку, чинними правовими актами в галузі освіти, освітніми стандартами, а з іншого, вимогами до реалізації допрофільної підготовки і профільного навчання учнів з урахуванням реальних умов їх саморозвитку, самоактуалізації, реалізації творчого потенціалу. Такі ознаки як перманентність і цілеспрямованість взаємодії суб'єктів у процесі формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу спонукають до самоудосконалення вчителів і керівників загальноосвітніх навчальних закладів. У цьому контексті організаційно-управлінську компетентність визначено як своєрідне інтегральне утворення (професійно цінні знання, вміння, особистісні якості), сформоване на основі «Я-концепції», що обумовлює здатність керівника, вчителів до ухвалення як стратегічних, так і тактичних рішень відповідно до цілей та концепції розвитку загальноосвітнього навчального закладу, що цілеспрямовано формує профільно орієнтований цілісний освітній простір.

Загалом функції та базові компетенції вчителів, керівників як суб'єктів формування освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу визначаються: рівнем забезпеченості навчально-виховного процесу суб'єктності, особистісної орієнтованості учня, рівнем сформованості профільно спрямованих компетентностей, що готує його до ефективної пізнавальної діяльності, самореалізації в освітньому і життєвому просторі. Відповідно, виокремлено такі компетенції вчителів: фахові; психолого-педагогічні; організаційно-управлінські; методичні.

3. Обґрунтовано критерії і параметри формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору, розроблені з метою забезпечення модернізації навчально-виховної системи загальноосвітнього навчального закладу й узгодженої взаємодії суб'єктів профільно орієнтованої освітньої системи загальноосвітнього навчального закладу, що сприяє підтримці ефективності її функціонування та програмування перспектив розвитку, а також удосконаленню профільно орієнтованого освітнього простору, за якого формується інтегрований зміст навчальної діяльності відповідного профілю з високим соціокультурним, життєтворчим потенціалом.

На тлі постійної оптимізації процесів суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що є основою збагачення позитивного мікроклімату освітнього процесу соціокультурними та особистісними цінностями, соціалізації особистості учнів, а також підвищення ефективності співдіяльності суб'єктів за реалізації спільних цілей у процесі модернізації загальноосвітніх навчальних закладів з певним профільним

спрямуванням навчання, вироблені критерії і параметри є ефективним механізмом удосконалення розвитку ЗНЗ.

Зважаючи на те, що феномен цілісного освітнього простору є досить складним і поліфункціональним, розроблено блоки показників ефективності, які мають високий інтегративний потенціал і найбільшою мірою визначають якість освітніх послуг, інтегрально – якість функціонування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору. Доведено, що рівень цілісного освітнього простору можна визначати через діагностику зазначених блоків діяльності, які дають можливість не лише оцінити продуктивність освітньої системи, а й отримати такі характеристики, що дадуть можливість комплексно її проаналізувати, визначити вагомі досягнення та найбільш проблемні зони задля забезпечення ефективності проектування наступного етапу її розвитку. Рівень (загальноосвітні та профільний) навчальних досягнень учнів діагностувався за окремим блоком показників, виходячи з традиційної 12-бальної системи оцінювання.

Інтегрально комплекс критеріїв і показників дає можливість визначити рівень сформованості профільно орієнтованого освітнього загальноосвітнього навчального закладу, його ефективність та практичний вплив на якісні характеристики навчально-виховного процесу.

4. На основі сутності, структурної організації, базових показників якості освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу з певним профільним спрямуванням навчання розроблено структурно-функціональну модель його розвитку і відповідну програму. За логікою поетапного розвитку освітньої системи виокремлено складові, які реалізують функції системотвірних на відповідних етапах діяльності: *цільова* – формування блоку цінностей, цілей, проектування основи їх реалізації у загальноосвітньому навчальному закладі; *процесуальна* – адекватна організація педагогічного процесу, формування реальних компетенцій педагогів, інших суб'єктів освітньої системи на основних теоретичних засад інноваційної, компетентнісної освіти; модернізація змісту, добір адекватних технологій його реалізації, що детермінує необхідність інтеграції змісту навчальних предметів, забезпечує формування загальноосвітніх та профільних компетентностей учнів, об'єднуючи всі навчальні предмети навколо реалізації визначених у загальноосвітньому навчальному закладі з профільним спрямуванням навчання цілей з використанням позашкільних форм роботи; *діагностична* – контрольна-аналітична діяльність з визначення загальної результативності формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Особливого значення в моделі набувають організаційно-дидактичні умови як комплекс системотвірних зовнішніх параметрів та внутрішніх чинників, які визначають ефективність організаційно-дидактичної складової діяльності загальноосвітнього навчального закладу, формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, забезпечуючи продуктивну взаємодію всіх суб'єктів навчально-виховного процесу і спрямовуючи їх зусилля на розвиток освітньої системи за стандартами компетентнісної освіти. Умови ефективного формування профільно орієнтованого освітнього простору: розвиток профільно спрямованої взаємодії суб'єктів навчальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, забезпечення сприятливого мікроклімату в колективі;

забезпечення перманентного підвищення професійної компетентності учителів за технологіями інноваційної освіти; формування цілісного освітнього простору з тенденцією переходу від управління до самоуправління у всіх сегментах освітньої діяльності; посилення суб'єктності позиції керівників, учителів, учнів у визначенні та коригуванні цілей, цінностей, змісту, технологічного забезпечення, діагностики якості навчального процесу, профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього начального закладу.

Розроблена система форм і методів організації навчальної діяльності спрямована на дидактичне забезпечення формування цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу з профільним правовим спрямуванням навчання.

У загальному підсумку зазначимо, що експериментальна перевірка ефективності формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу засвідчила позитивну динаміку розвитку всіх сегментів системи відповідно до базових критеріїв якості.

Результати експериментального навчання свідчать про коректність концептуально-теоретичних базових позицій, структурно-функціональної моделі формування цілісного профільно орієнтованого освітнього простору, яка отримала відповідне дидактичне, методичне забезпечення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування та розвитку цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. Перспективність розроблення досліджуваної проблеми вбачаємо в обґрунтуванні логіки деталізованого поетапного розвитку профільно орієнтованого освітнього простору, максимально враховуючи наявний потенціал, сформований досвід освітньої діяльності, а також у більш глибокому та системному дослідженні дидактичних аспектів управлінської діяльності загальноосвітнім навчальним закладом з огляду на формування системи профільного навчання як цілісності і її здатності до постійного саморозвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Іванюк І.В. Застосування ефективних засобів педагогічного впливу щодо попередження підліткової злочинності у системі цілісного педагогічного простору / І.В. Іванюк // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 3(79). – С. 65–69.

2. Іванюк І.В. Самоосвіта – основне завдання директора як суб'єкта цілісного освітнього простору в системі розбудови інноваційної правової школи / І.В. Іванюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – №3(75). – С. 104–110.

3. Іванюк І.В. Організація правової школи як вагомий крок у формуванні правосвідомості й правової культури громадян / І.В. Іванюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 4. – С. 121–123.

4. Іванюк І.В. Інтерактивні технології як чинник результативності превентивної діяльності зі схильними до девіантної поведінки учнями: теоретичний

аспект / І.В. Іванюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2014. – № 1. – С. 88–92. – (Серія: Педагогіка).

5. Ivaniuk I. Wycieczki do muzeow i miejsc historycznych oraz ich rola w nauczaniu historii regionalnej. Glos w dyskusji / Inna Ivaniuk // Strzyzowski rocznik muzealny. – 2015. – S. 278–285.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Іванюк І.В. Формування правосвідомості і правової культури школярів у ЗНЗ / І.В. Іванюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів. – Вип. 12. – У 3-х т. – К.-Подільський : К.-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2013. – Т. 3. – С. 159–160.

7. Іванюк І.В. Організація правової школи як важливий етап у становленні правової свідомості та культури учнівської молоді / І.В. Іванюк // Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. / [за заг. ред. проф. О. Кікінежді]. – Тернопіль : Стереарт, 2014. – С. 655–657.

8. Іванюк І.В. Базові характеристики цілісного освітнього простору сучасної школи / І.В. Іванюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів. – Вип. 14. – У 5-и т. – К.-Подільський : К.-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2015. – Т. 3. – С. 116–117.

9. Іванюк І.В. Роль керівника школи в організації заходів, присвячених вшануванню Т.Г. Шевченка в системі досягнення цілісної педагогічної мети / І.В. Іванюк // Тарас Шевченко в контексті світової культури (До 200-річчя від Дня народження Кобзаря) : матер. Всеукр. наук.-краєзн. конф. – Тернопіль, 2014. – С. 75–79.

10. Іванюк І.В. Інноваційний міжпредметний зв'язок в системі вивчення предметів економіки і права / І.В. Іванюк // Актуальні питання економічної освіти: досвід, потенціал, перспективи : зб. наук.-практ. конф. (До 50-річчя Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 3–8.

11. Іванюк І.В. Профільна школа правознавчого спрямування в контексті неперервності освітнього процесу / І.В. Іванюк // Актуальні проблеми в системі освіти: ЗНЗ – доуніверситетська підготовка – ВНЗ : зб. наук.-практ. матер. ІХ міжрегіон. семінару, м. Київ, 2016 р., Національний авіаційний університет / [наук. ред. Н. П. Муранова]. – К. : НАУ, 2016. – С. 97 – 100.

12. Іванюк І.В. Принципи формування освітнього простору в умовах розвитку школи профільного типу / І.В. Іванюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів. – Вип. 13. – У 3-х т. – К.-Подільський : К.-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2016. – Т. 1. – С. 162.

13. Іванюк І.В. Формування правосвідомості як крок до громадянської зрілості / І.В. Іванюк // Освітній простір ХХІ століття: реалії, новації, перспективи : зб. наук.-прак. конф. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – С. 5–7.

14. Іванюк І.В. Роль медіаграмотності в системі формування високої правосвідомості школярів / І.В. Іванюк // Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : V міжнар. наук.-метод. конф. / Академія української преси. – К. : АУП, 2017. – С. 23–27.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Іванюк І.В. Правова освіта в позаурочний час: Навчальна програма факультативних занять із правознавства для учнів 9–11 класів / І.В. Іванюк. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2012. – 24 с.

16. Іванюк І.В. Формування національно-патріотичної свідомості школярів в системі створення музею в школі / І.П. Гайдамаха, І.В. Іванюк, Г.П. Максимішина // Методичні рекомендації щодо створення історичного музею в школі, методи урочної і позаурочної роботи в музеї на прикладі використання технологічних інноваційних прийомів. – Тернопіль : Принт, 2013 – С. 3–16.

17. Заради гідності і свободи / [авт. проекту, упоряд. І.В. Іванюк, П.І. Козловський]. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2016. – 120 с.

18. Іванюк І. В. Формирование правосознания учащихся как шаг к гражданской зрелости/ І.В. Іванюк // Поддержка демократической культуры в школах стран Восточного Партнерства. – Страсбург : 14 – 15 ноября 2016. – С. 6 – 7.

АНОТАЦІЇ

Іванюк І.В. «Формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання. Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2017.

Дослідження присвячено актуальній проблемі формування профільно орієнтованого цілісного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу, що визначається як основа формування компетентнісної, особистісно орієнтованої системи освіти. Обґрунтовано сутність цілісного профільно орієнтованого освітнього простору школи як педагогічного, соціокультурного феномена, розроблено та науково обґрунтовано структурно-функціональну модель його формування, визначено критерії та базові показники якості, за якими можна діагностувати рівень освітнього простору. Визначений комплекс організаційно-дидактичних умов та на їх основі сформовані методичні рекомендації можуть бути використані у процесі профільного навчання, забезпечуючи концептуальність, системність, змістово-технологічний супровід розвитку профільно орієнтованого освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: профільно орієнтований цілісний освітній простір, профільне навчання, компетентнісна освіта, навчальні компетентності, особистісно

орієнтоване навчання, організаційно-дидактичні умови, структурно-функціональна модель, суб'єктність позиції.

Иванюк И.В. «Формирование профильно ориентированного целостного образовательного пространства общеобразовательного учебного заведения». – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. Институт педагогики НАПН Украины. – Киев, 2017.

В диссертации обобщены результаты теоретического анализа проблемы, на основе которых предложено определение сущности профильно ориентированного целостного образовательного пространства общеобразовательного учебного заведения как согласованного взаимодействия составляющих образовательной системы, ориентированного на актуализацию механизмов его саморазвития, на обеспечение эффективности учебно-воспитательной деятельности и достижение общего конечного результата – компетентности выпускника, интегрируя общеобразовательные, учебные и профильно ориентированные компетентности.

Определены и теоретически обоснованы системообразующие блоки формирования целостного образовательного пространства: концептуально-целевой, информационно-методический, содержательно-технологический, организационно-управленческий. Эффективность современного общеобразовательного учебного заведения обуславливается тем, насколько учебно-воспитательный процесс обеспечивает субъектность, личностную ориентированность общеобразовательного развития ученика, формирование и саморазвитие его профильной нацеленности и учебных компетентностей.

Разработана система диагностики уровня сформированности целостного образовательного пространства, определены блоки показателей качества, которые имеют высокий интегрирующий потенциал и определяют качество образовательной деятельности, интегрально – качество функционирования целостного профильно ориентированного образовательного пространства.

Разработана и апробирована программа развития профильно ориентированного образовательного пространства общеобразовательного учебного заведения на основе структурно-функциональной модели с соответствующим содержательным, организационно-процессуальным обеспечением. Система формирования целостного образовательного пространства программируется на основе системообразующих блоков развития школы, максимально учитывая ее реалии, имеющийся опыт развития и конкретный профиль.

Определены организационно-дидактические условия, обуславливающие эффективность формирования целостного профильно ориентированного образовательного пространства, обеспечивающие переход на технологии компетентностного образования: развитие продуктивности взаимодействия и взаимоотношений субъектов учебной деятельности; обеспечение благоприятного микроклимата в коллективе; обеспечение повышения профессиональной компетентности учителей по стандартам и технологиям инновационного образования; обеспечение тенденции перехода от управления к самоуправлению во

всех сегментах образовательной деятельности; усиление субъектной позиции руководителей, учителей и учащихся в процессе модернизации образовательной системы.

Программировалась комплексная работа по развитию профессиональных компетенций учителей, а также компетенций относительно теории инновационного образования, практики ее реализации в профессиональной деятельности, системе работы современного профильного учебного заведения в целом. Разработаны: блок основных позиций, программа, формы и методы повышения организационно-управленческой деятельности школы, компетенций ее главных субъектов в контексте формирования компетентностно ориентированного профильного учебного заведения.

Результаты экспериментального обучения свидетельствуют о корректности концептуально-теоретических базовых позиций структурно-функциональной модели формирования целостного профильно ориентированного образовательного пространства, получившего соответствующее дидактическое и методическое обеспечение.

Ключевые слова: интеграция, дифференциация, профильно ориентированное целостное образовательное пространство, профильное обучение, компетентностное образование, учебные компетентности, личностно ориентированное обучение, организационно-дидактические условия, структурно-функциональная модель, субъектность позиции.

Ivanyuk I. V. Formation of profiled-oriented holistic educational space of a general secondary institution. – As a manuscript.

The thesis for obtaining an academic degree of the Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.09 – Theory of Teaching. – Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The research is devoted to topical issue of formation the profiled-oriented holistic educational space a general secondary institution, which is defined as a basis for competence, personal-oriented educational system formation. The essence of the holistic profiled-oriented educational space of a school as a pedagogical, socio-cultural phenomenon is grounded; the structural-functional model of formation of profiled-oriented holistic educational space is developed and scientifically substantiated, criteria and indicators of quality determining the level of educational space are identified. A complex of organisational and didactic conditions is defined; based on them methodical recommendations, which can be used in the profiled schools to provide the conceptual, systematic, content-technological support to the development the profiled based educational space of a school are structured.

Keywords: integration, differentiation, profiled-oriented holistic educational space, profiled school, competency directed education, learning competencies, personal-oriented education, organizational and didactic conditions, structural-functional model, subjective position.